

РОЗДІЛ 4. ІСТОРИЧНІ ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ

doi.org/10.31392/UDU-nc.series14.2023.30.20

УДК: 37.013.43:39]:94(477)

Голубицька Н. О.¹

Розвиток виховного ідеалу української етнопедагогіки крізь призму історії

Особливості виховного ідеалу української етнопедагогіки ґрунтуються на духовних і матеріальних цінностях, сформованих протягом багатьох століть. Транслявання означеного аксіологічно-педагогічного досвіду, закарбованого у свідомості етносу і втіленого в українському музичному фольклорі, реалізованому у відповідності до українського виховного ідеалу у роботі з дітьми, являється одним з найважливіших завдань сучасного українського вчителя мистецтва. Огляд витоків української етнічної педагогіки спирається на специфіку виховної діяльності людства в частині того, що ця діяльність в історичному вимірі активізувалася разом із класовим розшаруванням. Розглядається історичний період від VI ст. до н.е. (гранична межа ранньої Трипільської доби) до сьогодення.

Ключові слова: виховний ідеал, етнопедагогіка, система цінностей, вчитель музичного мистецтва, історична ретроспектива.

Вступ. Історичний період який переживає наша країна, наштовхує нас повну та беззаперечну підтримку та розвиток нашої культурної спадщини. Уможлиблює її донесення до світової спільноти завдячуючи співвітчизникам які розсіялись по світу, але з гордістю представляють свою культуру, ідентичність, історію давню та величну. Ми маємо шанс на визнання, нарешті, світом нас як нації, яка береже своє коріння, захищає його, розвивається, навіть у таких складних умовах та з надією дивиться у майбутнє. «Формування духовної культури підрастаючого покоління» - саме так узагальнюють численні науковці у галузі теорії та методики музичного навчання провідну мету фахової діяльності вчителя музичного мистецтва, до провадження якої готуються студенти музично-педагогічних ВНЗ. Але процес формування духовної культури в будь-якому соціумі не може бути відірваний від таких етнічно-аксіологічних констант, як система цінностей етнічної педагогіки та її виховні ідеали, які складають підґрунтя для розвитку в свідомості молодих українців соціокультурних складників, відповідних узагальненим компонентам духовності рідного народу.

Водночас, цілеспрямовано й усвідомлено формувати в школярів духовну культуру на основі системи цінностей українського народу може тільки такий вчитель музичного мистецтва, особистісні переконання, принципи й уявлення якого ґрунтуються на духовних і матеріальних цінностях і виховних ідеалах, сформованих педагогічним досвідом українського народу протягом багатьох століть – тобто на системі цінностей української етнічної педагогіки.

Транслявання означеного аксіологічно-педагогічного досвіду, закарбованого в свідомості етносу й втіленого в українському музичному фольклорі, формування на цьому благодатному ґрунті особистості дитини у відповідності до українського

¹ Голубицька Надія Олександрівна, УДУ імені Михайла Драгоманова, <https://orcid.org/0009-0001-6873-5113>

виховного ідеалу є одним з найважливіших завдань сучасного українського вчителя мистецтва. Дослідження проблеми розвитку виховного ідеалу не може бути повноцінним без деталізованого розгляду української етнічної педагогіки як науки, яка має власні витoki, притаманний лише їй характер розвитку, засадничі принципи, методи та засоби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відродження українства, яке почалось після набуття Україною незалежності, спричинило активізацію інтересу не тільки щодо українських народних традицій, музичного й поетичного фольклору, костюму, архітектури тощо, але й до народних знань, серед яких одне з найважливіших місць займає педагогіка українського народу як невичерпна скарбниця його педагогічного досвіду. Характерним є те, що інтерес до педагогіки українського народу започаткував «ланцюгову реакцію» із нових наукових питань і проблем, які потребували нагальних відповідей і розв'язань. Українські науковці В.Бебик, О.Березюк, Г.Волков, Г.Горинь, А.Іваницький, Р.Кирчів, В.Коротеева, Г.Лозко, Н.Павлюк, С.Павлюк, Ю.Руденко, М.Стельмахович, Є.Сявавко, О.Хоружа та ін. розглядали педагогіку українського народу в абсолютно різних аспектах, але їх наукові праці мають один «спільний знаменник» – вони так чи інакше пов'язують педагогіку українського народу із сучасною освітою.

Зокрема, Г.Лозко розглядає педагогіку українського народу в контексті викладання навчальних курсів «Українського народознавства» і «Етнології України» [8]. Ю.Руденко дослідив педагогіку українського народу в якості основи національного навчання й виховання [15]. А.Іваницький, О.Хоружа занурюються в своїх наукових доробках у музично-фольклорні аспекти педагогіки українського народу, визначаючи український музичний фольклор як провідний засіб фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Мета статті полягає у висвітленні розвитку виховного ідеалу української етнопедагогіки в історичній ретроспективі.

Виклад основного матеріалу. Відроджуючи й розвиваючи систему української освіти загалом і фахової освіти студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів зокрема на основі педагогічного досвіду українського народу сучасні українські освітяни мають змогу інтегрувати систему цінностей, вироблену українським народом до загальної системи цінностей, притаманної навчально-пізнавальній діяльності у цілому. Означена аксіологічна інтеграція уможлиблює розвиток інтелектуально-творчих можливостей особистості разом із розвитком національного мислення, формування самосвідомості студента у площині власної етнокультурної ідентичності тощо. Інструментом означеної інтеграції виступає процес фахового навчання, який в разі активного залучення цінностей і виховних ідеалів педагогіки українського народу здійснить свій вплив на формування особистісних і фахових характеристик майбутнього фахівця-музиканта, вчителя мистецтва, на якого покладена відповідальність щодо формування в школярів ціннісно-культурних орієнтацій, смаків та ідеалів.

Починаючи дослідження педагогіки українського народу, слід спочатку визначитись із чітким розподілом основних дефініцій, які характеризують цю галузь народних знань. До цих дефініцій належать «українська народна педагогіка» і «українська етнопедагогіка», які безумовно знаходяться у взаємозв'язку, оскільки

поняття «етнос» (від гр. «ἔθνος») дослівно перекладається на українську, як поняття «народ».

О.Березюк визначає народну педагогіку як «...емпіричні уявлення та погляди народу на життя, виховання та навчання нових поколінь, а також апробовані народом засоби й шляхи розв'язання основних навчально-виховних завдань. Без знання народної педагогіки не можна усвідомити національної системи виховання, розвивати національну школу, розбудувати сучасну систему освіти» [2].

Головні тенденції щодо наукового трактування понять «Народна педагогіка» й «Етнопедагогіка» залежать від наукових підходів, які застосовуються для дослідження обох понять. Етнографічний підхід, на думку Ю.Руденка, дозволяє осмислення обох понять як рівнозначних за змістом [13]. Водночас, залучення системного підходу до дослідження змісту обох понять, передбачає їх певну ієрархізацію, зокрема, розгляд народної педагогіки як предмету дослідження етнічної педагогіки. Саме на позиціях такого підходу стоять О.Березюк, Г.Волков, С.Гончаренко, О.Хоружа та ін.

До прикладу, О.Березюк, формулювання поняття народної педагогіки якого було подано нами вище, водночас, узагальнюючи визначення Г.Волкова, Є.Сявавко, М.Стельмаховича, І.Кона, визначає етнопедагогіку як «...науку про педагогічні традиції конкретної етнічної спільності людей, ... галузь педагогічної науки про народну педагогіку, ... науку про етнічну специфіку соціалізації особистості» [2].

С.Гончаренко, формулюючи в своєму «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» визначення поняття «етнопедагогіка», зазначив, що «етнопедагогіка... – це наука про народну педагогіку. Етнопедагогіка досліджує досвід народу, з'ясовує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній діяльності, досліджує способи встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення тих чи інших явищ народного життя і з'ясовує їх відповідність або невідповідність сучасним завданням виховання» [3].

Починаючи огляд історичної ретроспективи щодо витоків української етнічної педагогіки, ми будемо спиратись на специфіку виховної діяльності людства в частині того, що ця діяльність в історичному вимірі активізувалась разом із здійсненням класового розшарування людської спільноти. Тобто, якщо розглядати процес виховання людини як процес щодо транслювання підростаючим поколінням різних видів суспільного, соціального, особистісного та ін. досвіду, то педагогічна діяльність формувалась у контексті соціальної й суспільної еволюції людської спільноти.

Педагогічні погляди українського етносу у контексті історичного підходу формувались протягом тисячоліть. Їх розвиток, трансформація й удосконалення відбувались паралельно із розвитком, трансформацією й удосконаленням суспільно-соціальних взаємин, прогресивним поступом у галузі економічних відносин та здобутків. Педагогіка українського народу, на нашу думку, є щільно «вмонтованою» в процес історичного розвитку України. Саме тому, є наукова позиція, яка базується на принципі автохтонізму. Спираючись на принцип автохтонізму щодо формування та розвитку українського етносу, який стверджує про «... органічний, спадкоємний зв'язок з найдавнішими мешканцями своєї землі, незважаючи на різні міграції, злиття чи змішування племен» [8].

На думку дослідників В.Бебика, І.Кузича-Березовського, Г.Лозко, М.Стельмаховича та ін. розвиток прадавньої (протоукраїнської) народної педагогіки відбувався сукупно й співмірно із формуванням протоукраїнського етносу. Часові терміни цього процесу торкаються VI до н.е. – тобто граничної межі ранньої Трипільської доби, тривання якої датується вченими до III тис. до н.е. включно [8]. Водночас дослідники стверджують про потужність виховного впливу міфологем ще Дотрипільської доби.

Підґрунтям для таких висновків слугує аргументація, яка підтверджує високий соціально-суспільний і культурний рівень трипільців. Вони безперечно володіли унікальним комплексом знань і умінь у царинах культури землеробства, зокрема, хліборобства та тваринництва, з одного боку, і гончарства, з іншого боку [8, 11]. Причому знайдені артефакти доводять, що рівень гончарських виробів Трипільської доби був настільки високим, що ці вироби можна розглядати як витвори мистецтва.

Цікавим є артефакти, подані у музеї В. Хвойки на Київщині, що являють собою майстерно виконані глиняні фігурки домашніх тварин. Серед тих фігурок можна бачити не тільки відтворення великої рогатої худоби, але й одомашнених кабанів, що дозволяє стверджувати і про культивування розвиненого великохудобного рогатого скотарства, і свинарства. Вчені ставлять риторичне питання: хіба міг би з'явитися й розвинутися культурний феномен Трипільської цивілізації, якби попередньо не було реалізовано ефективну трансляцію знань, умінь, досвіду від попередніх поколінь Дотрипільської доби до наступників?

Іншим могутнім свідченням ефективності протоукраїнської педагогіки як гнучкої й потужної системи транслявання знань, умінь і досвіду прийдешнім генераціям є унікальний фактаж щодо збереження по сьогоднішній день основних принципів і загальної культури не тільки землеробства, тваринництва і бортництва, але й народної архітектури й традицій будівництва житла: в багатьох регіонах сучасної України переважно у сільській місцевості збереглися так звані хати-мазанки, виготовлені з глини, деревини, лоз, комишу тощо, й вибілені вапном.

Те саме можна сказати про традиційне гончарство й інші народні ремесла, зокрема, декоративно-прикладне мистецтво, високохудожні зразки якого, практично тотожні із віднайденими археологічними зразками-артефактами, можна побачити й купити на сучасних ярмарках України. Саме повністю збережені сталі традиції дозволяють стверджувати принцип автохтонності, за яким відбувався процес етногенезу українського народу.

Невід'ємним фактором функціонування будь-яких педагогічних поглядів народу є наявність *виховного ідеалу*, який виконує роль певної константи, на яку й спираються означені педагогічні погляди. І. Кузич-Березовський, розглядаючи в дослідженні «Оріяна» виховний ідеал українців в історичному дискурсі, зазначає, що виховний ідеал протоукраїнського етносу сформувався ще у сиву давнину за часів наших пращурів-оріїв, які спрямовували виховання дітей згідно до виховного ідеалу трудівника-хлібороба [4]. Досягнення цього ідеалу вимагало від батьків виховання таких особистісних рис в молодій людини, як працелюбність, дбайливе ставлення до матері-землі, повага до старших тощо. Сучасний український дослідник М. Стельмахович визначає виховний ідеал як «...еталон взірцевої особистості, що служить головним орієнтиром у вихованні молодого покоління» [17].

Наступним етапом педагогічних поглядів нашого народу стала **Скіфо-сарматська доба** (VII ст. до н.е. – III ст. н.е), яка збагатила виховний ідеал трудівника-орача рідної землі еталонними рисами мужнього воїна-патріота, захисника Вітчизни. Педагогічні погляди народу цієї історичної доби були спрямовані на плекання не тільки таких характеристик особистості, як працелюбність, повага до природи й матері землі та ін., але й здатність її відстояти, сміливість, відвага, патріотизм. Давньогрецький вчений-філософ Геродот, характеризуючи народ, який населяв сучасну територію України – Північне Причорномор'я та землі долини Дніпра, писав, що цьому народові притаманне «...не піддаватися чужим культурним впливам, чужій вірі» [8]. Динамічний розвиток виховного ідеалу Скіфо-сарматської доби віднайшов своє втілення значно пізніше – у виховному ідеалі козацької педагогіки.

Педагогічні погляди та ідеали, притаманні Скіфо-сарматській добі, вирізнялись ще однією рисою, про яку неможливо не зазначити. Ця риса полягає не просто у здатності творити потужну культуру – феномен світової культури людства, кульмінацією якої можна вважати знамениту «Пектораль». Ця риса втілює здатність протоукраїнського етносу втілювати красу у речах щоденного вжитку (гребінцях, гудзиках, пряжках, посуді, зброї тощо), які по сьогоднішній день знаходять археологи в Полтавській і Київській, Чернігівській і Миколаївській, Херсонській та Одеській областях України.

Без педагогічних досягнень щодо досконалої передачі знань, зокрема, щодо майстерного формування умінь у галузях полювання й сільського господарства, зброярства й військової справи, житлобудівництва й виготовлення посуду, одягу й ювелірних прикрас та ін., неможливо було оволодіти майстерністю у всіх перерахованих вище царинах життєдіяльності. Стійкі світоглядні установки Скіфо-сарматської доби торкалися також збереження традицій, вивчення свого родоводу вшанування пращурів, що на сьогоднішній день. На думку Г.Лозко, вони є «...глибинною рисою української ментальності, успадковану від геокультури української землі» [8].

Педагогіка Слов'янської доби спирається на перші демократичні об'єднання, які виконували функції суспільних інституцій виховання. До таких об'єднань належали, у першу чергу, громади, а також дитячі гурти, молодіжні угруповання – для дівчат, для хлопців юнацького віку. В таких колективних угрупованнях відбувалось ознайомлення із традиціями, моральне й фізичне виховання, навчання молодих осіб традиційно жіночим і чоловічим справам, різновидам необхідної діяльності, що часто супроводжувалось колективним музикуванням – співом, іграми, танками та ін. Подібні традиційні гурти дітей та молоді продовжують існувати в Україні дотепер, зокрема, залучаються для традиційних святкувань.

Грунтовні засади педагогіки українського народу було закладено за Доби Київської Русі, починаючи від VII – VIII ст. н.е. У цей час окреслились основні форми як сімейного виховання, яке відбувалось вдома, так і шкільного, яке здійснювалось у початкових світських школах, а також у спеціальних школах, що після Хрещення Київської Русі, функціонували у християнських храмах.

Сімейна педагогіка Київської Русі висуває на перший план традиційного домашнього виховання батьків, які несуть відповідальність перед громадою за знання й уміння дітей, за їх здатність до праці, до шанування старших, до

дотримання існуючих на той час моральних норм. Критерії оцінювання результатів домашнього виховання стверджувала громадська думка.

Функції громадського виховання розвивають основні засади народного права, закладені у період Слов'янської доби. Так традиції народного права передбачають колективну допомогу сиротам у навчанні та освоєнні навиків ремісництва. Хрещення Русі породжує інституцію хресних батьків, які також є відповідальними за виховання хресників. Виховний ідеал продовжує розвиватись, долучаючи цінності християнської культури. Всі різновиди шкіл, як тих, що функціонують при християнських храмах, так і громадські, також сполучають педагогічні погляди народу із новими ціннісними орієнтаціями Християнства.

Характерним для тієї доби комплексним підходом, що залучає не тільки християнські джерела, зокрема, Біблію, а й зразки народної мудрості, відрізняється «Повчення» князя Київського – Володимира Мономаха, який звертається до сина. «Повчення» є квінтесенцією ціннісних орієнтацій Доби Київської Русі-України, що акумулює спрямованість на виховання християнської моралі й доброчесності, культивує освіченість та вихованість. Ціннісно-смісловим девізом Київської Русі можна визначити мудре висловлювання, що є дотепер так званим «крилатим» висловлюванням – «Учення – світ, а неучення – тьма».

Характерним для розвитку педагогічних поглядів тієї доби є закладення основ національної лінгвістично-педагогічної термінології, яка є основою сучасної класичної педагогічної науки. Зокрема, з'являється термін «пестувати». Цей термін використовується зараз для визначення одного з підрозділів етнопедагогіки, а саме «Школи пестування». Сучасний термін «виховувати» також бере початок у Добі Київської Русі-України, походячи від слова «ховати». Сучасний термін «навчати» походить від тодішнього «навикати» та ін.

Доба Київської Русі-України явила світові величний епос, визначений вже в ХХ столітті одним із провідних засобів етнічної педагогіки. Саме епос разом із літописами та іншими артефактами, що дійшли до наших днів, дозволив вченим визначити суспільний лад Київської Русі, окреслений як військова демократія, коли Державою правили князі й княгині разом із військовою елітою – «військовою дружиною». Саме Доба Київської Русі-України стверджує й формує бінарність виховного ідеалу, яка бере свій початок у попередніх етапах етногенезу. Ця бінарність складає змістову сензитивність сучасного виховного ідеалу і полягає в наступному: еталонним зразком наших пращурів є вже не просто воїн, а військовий діяч-державник, що, з одного боку, покликаний відстоювати Батьківщину від оточуючих її нападників, а з іншого боку, дбає про «хліб насущний», який має плекати для добробуту кожної родини й усього суспільства.

Формування виховного ідеалу, який поступово «кристалізувався» у педагогічних поглядах народу відбувалось еволюційно від часів Трипільської доби через етапи Скіфо-Сарматської, Слов'янської доби аж до доби Київської Русі-України. Саме доба Київської Русі-України затвердила такі константи педагогіки нашого народу, як виховний ідеал, спрямованість та основний зміст виховного процесу, засадничі засоби, за допомогою яких педагогічна діяльність була спрямована до цього виховного еталону.

Виховними орієнтирами педагогіка доби Київської Русі-України визначає паритет суспільного й родинного виховання. Водночас за допомогою сформованих виховних орієнтирів формуються соціо-психічні складники ментальності

українського етносу, які, у свою чергу, стверджують принципові педагогічно-виховні константи, актуальні дотепер. До таких принципових констант належать, зокрема, природовідповідність і здатність до демократичних утворень, об'єднань. Також за часів Київської Русі-України складаються основи сучасної української педагогічної термінології.

Наступним важливим історичним етапом формування педагогічних поглядів українського етносу є **Козацька доба**, упродовж якої відбувся злет основних галузей суспільного, культурного, мистецького побутування, чим ознаменувалось кінцеве становлення української нації. Означений злет і національне ствердження спричинили до повномасштабного мистецького розквіту, тогочасний напрямок якого здобув назву «Українське бароко», до фольклорного «буму» у таких царинах фольклору, як музичний і поетичний фольклор, народний театр, традиційно-побутова культура тощо, а також до кристалізації педагогічних поглядів, які на той час вже склалися в систему педагогіки українського етносу.

Ця система педагогічних поглядів українців часів Козацької доби віднайшов назву «Козацької педагогіки», яка формувалась у процесі виховання молоді в спеціальних козацьких січових школах, де навчались не тільки представники української молоді, але й інших народів – польського, німецького та ін. Розповсюдження козацьких січових шкіл забезпечило умови для розквіту самобутньої цілісної педагогічної системи українського етносу – системи козацької педагогіки.

Подальший розвиток виховного ідеалу збагатився шляхом підсилення у свідомості народу ідей щодо честі українського козака-лицаря, козака-патріота, який уособлював національну ідею вільного, незалежного, демократичного українського суспільства, актуальну до сьогоднішнього дня. Еталонний образ українського козацтва втілював також розуміння українським народом необхідності інтегрування духовної гармонії, яка може бути здобута у процесі розумового розвитку під час навчання, із гармонією фізичної досконалості, що здобувається під час систематичного фізичного вправлення.

До основних ідейних орієнтирів системи козацької педагогіки належать наступні: пріоритетність ідеї незалежності й національної гідності; виховання молоді на базі демократичних традицій козацького самоврядування; баланс між моральним, розумовим і фізичним вихованням.

Означені вище духовні орієнтири підтверджувались і втілювались практикою таких принципових педагогічно-освітніх заходів, як: обов'язкова грамотність; обов'язкове вивчення військової справи; обов'язкове вивчення етикету щодо шляхетної суспільної поведінки у громаді; навчання музикуванню, розповсюджене у духовних музичних колективах, які функціонували у християнських храмах, а також поширене під час хорового та сольного співу, гри на музичних інструментах у процесі провадження національно-обрядових звичаїв; обов'язкове загартування організму.

Таким чином, козацька педагогіка стала головним стрижнем фундаменту етнічної самосвідомості українців. Етнічна самосвідомість українців обумовила головні напрямки й орієнтири формування ментальності українства, а також детермінувала подальшу кристалізацію виховного ідеалу.

Наступний історичний період розвитку України, який настав після укладання у 1654 році так званої Переяславської угоди і супроводжувався руйнівними

процесами у всіх галузях українського суспільного й соціального розвитку, віднайшов своє втілення у виховних процесах. Із втратою державної суб'єктності педагогіка в Україні зазнала тиску з боку абсолютно потворних іноземних впливів, які насаджувались разом із відстороненням української мови від процесів викладання, абсолютним викривленням української історії, а головне, що ці впливи намагались знищити разом із козацьким демократичним суспільним ладом демократичні засади українського виховання.

Адже тодішній державний устрій Московщини, що з часів царювання Петра I назвала себе Російською Імперією, базувався на монархічній системі державного устрою, яка включала також потворну систему кріпацтва, коли селяни знаходились практично у стані рабів. Насильницьке повзуче закріпачення вільних українців на своїй же землі, знищення Запорізької Січі спричинило до зворотного ефекту щодо впливу на суспільство педагогіки українського етносу, яка в добу Великої Руїни спромоглася втримати і процес сімейного виховання, і процеси виховання в українській громаді в річищі етнічних традицій та виховних ідеалів.

Саме завдяки сталій системі українського народного виховання під час знаходження України у складі Російської імперії, продовжувався подальший розвиток української педагогіки, представлений, зокрема, славетним іменем Г. Сковороди – видатного філософа, педагога, просвітника, яскравого носія культурної ідентичності українства. Базуючи свої педагогічні погляди на системі цінностей і виховних ідеалів українського народу, Г. Сковорода поширив їх через свою філософсько-педагогічну концепцію. Філософ зазначав про важливість саме національних традицій під час формування особистості дитини. Широкого поширення набуло його педагогічне висловлювання, цитоване З. Сергійчук: «Якщо ти українець, будь ним. Якщо ти поляк, то будь поляком. Ти німець? Будь німцем. Ти француз? Будь французом. Татарин? Будь татариним. Все добре на своєму місці і своєю мірою, і все прекрасне, що чисте, природне, тобто непідробне» [7, 15, 17].

Подальше поширення й практичне застосування поглядів, ціннісних орієнтацій та виховних ідеалів педагогіки українства було здійснено у стінах Києво-Могилянської та Острозької Академій, які виконували духовну місію головного стрижня розвитку етнічної свідомості й живлення етнічного мислення українського етносу. Провідниками цієї місії були І. Гізель, Г. Кониський, Й. Кононович-Горбацький, Ф. Прокопович, С. Яворський та ін.

У період XVIII-XIX століття відбувається подальше збагачення українського виховного ідеалу за рахунок посилення, з одного боку, ідей щодо одвічного потягу українців до свободи й соціальної справедливості, а за іншого боку, за рахунок долучення до еталонних рис хлібороба й лицаря-захисника рис відстоювання ідеалів справедливості, притаманних учасникам поширених у той історичний період визвольних гайдамацького і опришківського рухів, засновниками яких були такі історичні постаті, як Устим Кармелюк і Олекса Довбуш, що втілював визвольний рух західних регіонів України [23].

Західні регіони України зробили суттєвий внесок у збагачення звичаєвої культури українства загалом і суттєво урізноманітнили засоби й методи педагогіки українського народу зокрема. У етнічний педагогічний інструментарій було додано: метод посвячення; методи випробування кмітливості, винахідливості; методи випробування мужності; методи розвитку фізичної досконалості щодо здатності

подолання перешкод місцевого ландшафту, фізичної витримки тощо; методи орієнтування у місцевому просторі та ін. [23].

Історично-часовий простір ХІХ століття створив подальші умови для розвитку виховного ідеалу українців, інтегрувавши до нього еталонні риси січового стрільця, спрямованого вже на утвердження української державності, базованої на цінностях демократії й незалежності. Означенні цінності є не просто актуальними для сьогоденної ситуації у галузі розбудови нашої Держави. Актуальність цих цінностей здобуває все більшого й більшого значення, починаючи із ХХ століття, що було втілено у безсмертному подвигу героїв Крут, у багаторічному подвигу героїв визвольного руху українців проти радянської окупації, а також уже в новітній історії українських героїв ХХІ століття – героїв Майдану та останньої україно-російської війни. На думку Г. Гориня «жертвність найкращої частини українського юнацтва, покладена на вітвар нашої державності, є могутнім стимулом щодо подолання душевної апатії, національного нігілізму, для пробудження державотворчої активності сучасної української молоді» [11, 3].

ХХ століття стало вирішальним для остаточної конкретизації й розведення понять «народна педагогіка» і «етнічна педагогіка». Г. Волков і В. Ніколаєв долучились до цієї конкретизації, окресливши *народну педагогіку* в якості цілісної педагогічної системи, що інтегрує основні педагогічні ідеї народу, педагогічний інструментарій (методи і засоби), закономірності тощо у відповідності до виховних цілей та ідеалів. Етнопедагогіку дослідники розглядають як науку, яка уможлиблює формування особистісних психологічних характеристик та якостей, притаманних соціо-психічним складникам етносу [21], «...вивчає надбання українського народу в сфері навчально-виховної мудрості в якості цілісної педагогічної системи, створеної на основі перевірених практикою емпіричних знань, умінь і навичок; забезпечує розвиток якостей особистості, притаманних українському етносові згідно паритету його виховних ідеалів, на основі провідних методик, що ґрунтуються на принципах і засобах української народної педагогіки. Предмет етнопедагогіки складає педагогіка українського народу як сукупність педагогічних знань і виховного досвіду, що формувалась історично одночасно з українським етносом і є складовою його культури» [23].

Отже, у **висновках** доцільно зазначити, що проведене у контексті історичного ретроспективного огляду становлення педагогічних поглядів українського етносу, щодо розвитку виховного ідеалу українства, визначення його в якості самобутнього інтегративного еталонного уявлення народу про взірцевий рівень досконалості особистості українця, що детермінує гармонізацію розумового й фізичного розвитку з позицій дотримання, збереження й успішності розвитку внутрішніх та зовнішніх інтересів українського етносу у цілому шляхом застосування самобутнього педагогічного інструментарію (українського музичного й поетичного фольклору, української історії, символіки тощо). Виховний ідеал педагогіки українського етносу гармонійно інтегрує у своїй структурі еталонні моделі поведінки трудівника-хлібороба й лицаря-патріота – захисника родини, своєї землі й української Держави у цілому.

Література:

1. Андрущенко В.П. Історія соціальної філософії: західноєвропейський контекст. Київ: Тандем, 2000. 406 с.

2. Березюк О.С. Етнопедагогіка: навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 172 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
4. Козир А.В. Диригентсько-хорова підготовка як основа фахового становлення майбутнього вчителя музики. Молодь і ринок. №11 (82), 2011. С.19 – 24.
5. Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія]. К.: НПУ імені М.Драгоманова, 2008. 378 с.
6. Кузич-Березовський І.М. Оріяна. Кімерія-Праукраїна: [у 2 кн.]. Детройт : Накладом авт., 1979. 1981.
7. Кузь В., Руденко Ю., Сергійчук З. Основи національного виховання. Умань, 1993. 206 с.
8. Лозко Г. Етнологія України. К.: Видавництво „Арт-Ек”, 2004. 306 с.
9. Г. Лозко. Українське народознавство. К. : Зодіак – ЕКО, 1995, 370 с.
10. Державна національна програма Освіта (2004). К.: Райдуга. 62с.
11. Павлюк С.П. Українське народознавство. Під загальною редакцією д-ра іст. наук С.П. Павлюка, канд. іст. наук Г.Й. Горинь, д-ра іст. наук Р.Ф. Кирчіва. Львів: видавничий центр „Фенікс”, 1994, 612 с.
12. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта Україна. 2008. 274 с.
13. Падалка Г.М. Пріоритетні напрямки розвитку сучасної мистецької освіти. Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. пр., редкол. О.П. Щолокова та ін.; Нац. пед. ун-т імені М.Драгоманова. Київ, 2004. Вип. 1 (6). С. 15-20.
14. Педагогічний словник, за ред. М.Д. Ярмаченка. К.: Педагогічна думка, 2001. С. 341-344.
15. Руденко Ю.Д. Основи сучасного українського виховання. К: Вид-во імені Олени Теліги, 2003. 328 с.
16. Рудницька О.П. Основи педагогічних досліджень: навч.-метод. посіб. О.П. Рудницька, А.Г. Болгарський, Т.Ю. Свистельнікова. К., 1998. 143 с.
17. Стельмахович М., Методологічні засади української етнопедагогіки. Початкова школа, № 2, 1998, с. 41-43.
18. Сявавко Є.І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. К.: «Наукова думка», 1974. 156 с.
19. Філософський словник, за ред. В.І. Шинкарука. 2 вид. Перер. і доп. К.: Голов. Ред. УРЕ, 1986. 800 с.
20. Хоружа О.В. Етнокультурна освіта в системі фахової підготовки майбутнього вчителя музики. Наука і молодь: Збірник праць щорічної науково-практичної конференції студентів та молодих учених (18 квітня 2008 року) К.: Міжгалузевий інститут управління, 2008. Вип. 3. С.14-16.
21. Хоружа О.В. Роль навчальної дисципліни “Народознавство і фольклор України у фаховій підготовці майбутнього вчителя музики. VI культурологічні читання пам’яті Володимира Подкопаєва. Національний мовно-культурний простір України в контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів: Зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції 3-5 червня 2008 р. К.: ДАККІМ, 2008. С. 154-155.
22. Хоружа О.В. Становлення виховних ідеалів народної педагогіки у контексті історичного розвитку українського етносу. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: Зб. наук. праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. Вип. 10. С. 183-191.
23. Шульгіна В.Д. Національна освіта в Україні в умовах розвитку процесів глобалізації. Наук. часопис НПУ імені М.Драгоманова. Сер. 14: Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. пр. К.: НПУ, 2004. Вип. 1(6). С. 21-25.

GOLUBYTSKA Nadiia.

Development of the educational ideal of Ukrainian ethnopedagogy through the prism of history.

The article reveals the peculiarities of the development of the educational ideal of Ukrainian ethnopedagogy, the principles and ideas of which are based on spiritual and material values, ideals formed

by the pedagogical experience of the Ukrainian people over many centuries - that is, on the system of values of Ukrainian ethnic pedagogy. Transmitting this axiological and pedagogical experience, imprinted in the consciousness of the ethnic group and embodied in Ukrainian musical folklore, and forming a child's personality on this fertile ground in accordance with the Ukrainian educational ideal is one of the most important tasks of a contemporary Ukrainian art teacher. A review of the historical retrospective on the origins of Ukrainian ethnic pedagogy is based on the specifics of the educational activity of mankind in that this activity has intensified in the historical dimension along with the implementation of class stratification of the human community. That is, we consider the process of human upbringing as a process of transmitting various types of public, social, personal, and other experiences to the younger generation; pedagogical activity was formed in the context of the social and social evolution of the human community.

The pedagogical views of the Ukrainian ethnic group in the context of the historical approach have been formed for thousands of years. Their development, transformation, and improvement occurred in parallel with the development, transformation, and improvement of social and public relations, as well as progress in economic relations and achievements. The pedagogy of the Ukrainian people is tightly "embedded" in the process of Ukraine's historical development.

Keywords: educational ideal, ethnopedagogy, value system, music teacher, historical retrospective.

References:

1. Andrushchenko V.P. History of social philosophy: Western European context. Kyiv: Tandem, 2000. 406 p.
2. Berezyuk O.S. Ethnopedagogy: educational and methodological manual. Zhytomyr: Publication of ZhDU named after I. Franka, 2015. 172 p.
3. Honcharenko S.U. Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary. The second edition, supplemented. Rivne: Volynski oberegy, 2011. 552 p.
4. Kozyr A.V. Conductor and choral training as a basis for the professional development of a future music teacher. Youth and the market. No. 11 (82), 2011. P. 19 – 24.
5. Kozyr A.V. Professional skill of music teachers: theory and practice of formation in the system of multi-level education: [monograph]. K.: NPU named after M. Dragomanov, 2008. 378 p.
6. Kuzych-Berezovsky I.M. Oriana Cimmeria-Praukraina: [in 2 books]. Detroit: Published by author, 1979. 1981.
7. Kuz V., Rudenko Yu., Serhiychuk Z. Fundamentals of national education. Uman, 1993. 206 p.
8. Lozko H. Ethnology of Ukraine. K.: "Art-Ek" Publishing House, 2004. 306 p.
9. H. Lozko. Ukrainian ethnology. K.: Zodiac - ECO, 1995, 370 p.
10. State National Education Program (2004). K.: Rainbow. 62 p.
11. Pavlyuk S.P. Ukrainian ethnology. Under the general editorship of Dr. ist. of Sciences S.P. Pavliuka, candidate history of Science G.Y. Horyn, Dr. Hist. of Science R.F. Kirchiva. Lviv: "Fenix" Publishing Center, 1994, 612 p.
12. Padalka H.M. Art pedagogy (Theory and teaching methods of art disciplines). Kyiv: Education Ukraine. 2008. 274 p.
13. Padalka H.M. Priority areas of development of modern art education. Theory and methods of art education: collection. of science pr., editor. O.P. Shcholokova and others; National ped. University named after M. Dragomanov. Kyiv, 2004. Vol. 1 (6). P. 15-20.
14. Pedagogical dictionary, edited by M.D. Yarmachenko. K.: Pedagogical thought, 2001. P. 341-344.
15. Rudenko Yu.D. Basics of modern Ukrainian education. K: Olena Teliga Publishing House, 2003. 328 p.
16. Rudnytska O.P. Basics of pedagogical research: teaching method, manual. O.P. Rudnytska, A.G. Bolgarskyi, T.Yu. Svistelnikova. K., 1998. 143 p.
17. Stelmakhovich M., Methodological foundations of Ukrainian ethnopedagogy. Elementary school, No. 2, 1998, p. 41-43.
18. Syavavko E.I. Ukrainian ethnopedagogy in its historical development. K.: "Scientific opinion", 1974. 156 p.
19. Philosophical dictionary, edited by V.I. Shinkaruk 2 species Break And add. K.: Chairman. Ed. URE, 1986. 800 p.

20. Horuzha O.V. Ethnocultural education in the system of professional training of the future music teacher. Science and youth: Proceedings of the annual scientific and practical conference of students and young scientists (April 18, 2008) K.: Intersectoral Institute of Management, 2008. Vol. 3. P. 14-16.

21. Horuzha O.V. The role of the educational discipline "Folklore and folklore of Ukraine in the professional training of future music teachers. VI cultural readings in memory of Volodymyr Podkopaev. National linguistic and cultural space of Ukraine in the context of globalization and European integration processes: Collection. of the materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference on June 3-5, 2008. K.: DAKKIM, 2008. P. 154-155.

22. Horuzha O.V. The formation of educational ideals of folk pedagogy in the context of the historical development of the Ukrainian ethnic group. Scientific journal of the NPU named after M.P. Dragomanova. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects: Collection. of science works K.: NPU named after M.P. Dragomanov, 2008. Issue 10. P. 183-191.

23. Shulgina V.D. National education in Ukraine in the conditions of the development of globalization processes. Science magazine of M.Dragomanov National University of Science and Technology. Ser. 14: Theory and methods of art education: coll. of science pr. K.: NPU, 2004. Issue 1(6). P. 21-25.